

ROMA'NIN YABANCI ŞEHİRLERE VE HALKLARINA BAKIŞI

Bengü Cennet*

Özet: Bu çalışmanın amacı Antikçağ'ın merkezi haline gelen ve dünyanın dört bir yanından yabancıların akınına uğrayan Roma'nın, yabancı şehirlere ve bu şehirlerin halklarına bakışını ortaya koymaktır. Çalışmamıza öncelikle Martialis'in Roma'nın Colosseum'unun tasvir edildiği *De Spectaculis* eserinin üçüncü epigramını, ardından Roma'dan sürgün edilmiş olan Ovidius'un Tomis kentine ve buranın halkına bakışını açıklamakla başladık. Bu açıklamaları takiben yine sürgün edilmiş olan Seneca'nın sürgün yeri Korsika ve halkına bakışı, son olarak İuvenalis'in yabancılara, özellikle Mısır'a ve halkına yaklaşımı ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylece, Roma'nın seçkin edebiyatçılarının gözünden, orijinal metinlerden yapılan çevirilerle, yabancı şehirler ve halkları hakkında Roma'da genel olarak nasıl bir düşüncenin hakim olduğunu açıklamaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: Roma, Martialis, Ovidius, Seneca, İuvenalis, Yabancı, Yabancı şehir

Roman Point of View to Foreign Countries and Their Inhabitants

Abstract: Aim of this article is to put forward the standpoint of Rome, which was the center of Antiquity and the host of people all around the world, towards foreign cities and inhabitants of these cities. This study, which was based on the works of famous authors and philosophers of Antiquity, contains the selections especially from the authors like Martialis, Ovidius, Seneca and İuvenalis who for a specific period in their life stayed out of Rome for a while (whether because they were sent into exile or had to stay abroad for a long time). We started with an epigram of Martialis from his work *De Spectaculis* that describes Roman Colosseum, then we considered the standpoint of Ovidius who was banished from Rome, towards Tomis and inhabitants of this city. Afterwards we tried to put forward Seneca's standpoint towards both Corsica where he was sent into exile and its inhabitants. Finally we tried to show İuvenalis' approach to foreigners, especially to Egypt and Egyptians. Thus from the eyes of eminent Roman authors, by the translations of original texts, we tried to explain what was the prevailed opinion in Rome about foreign cities and foreigners.

Key Words: Rome, Martialis, Ovidius, Seneca, İuvenalis, Foreigner, Foreign city

* Arş. Gör., İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Böl. Latin Dili ve Edebiyatı ABD.

Martialis'in sahne epigramlarını (*epigramma spectaculorum*) incelediğimizde üçüncü şiirinde betimlediği dünya atmosferini, nasıl sahnesine taşıdığını ve Roma ile yabancı ülkeler arasındaki farkı, nasıl sarsıcı bir şekilde ortaya koyduğunu açık seçik bir şekilde görebiliriz.¹ Tek bir soruyla başlar sahne:

*Hangi soy senin şehrinde bir izleyicisine bile rastlanmayacak kadar
öylesine farklı ve öylesine barbardır, Caesar?*

Bu soruyla başlayan üçüncü şiirinde Martialis, Roma'nın imparatorluğun merkezi ve Roma imparatorluğunun da dünyanın merkezi olduğunu anlatmak ister gibidir. Sahne Colosseum'dur: tüm oyunların oynandığı, vahşi ölümlerin yaşandığı, dünyanın dört bir yanından gelen hayvanların, Roma imparatorluğunun geniş topraklarından, vatanın en ücra köşelerinden gelen Gladyatörlerle dövüştükleri sahne. Yakın zamanda imparator olacak olan Titus'un tahmin edilen hakimiyetini övmek için yazılan eserin bu şiirinde canlandırdığı sahnede Martialis, Roma'nın ihtişamını anlatmakla birlikte bu görkemli gösterileri izlemeye gelen yabancıların kılıklarını ve konuşmalarını da anlatmaktan geri durmamıştır. Şiir şöyle devam eder:

*Geliyor Rodoplu çiğçi Haemus'tan Orpheus'un yanından,
Geliyor ziyafette atla beslenen Sarmatıal da,
Ve Nil nehrinin kaynağından içen ilk kişi
Ve Uçsuz bucaksız Tethys'in dalgalarıyla dövülen adam,
Araplar aceleyle geldiler buraya, Sabinler de öyle gelmişlerdi,
Kilikyalılar burada ıslandılar kendi yağmurlarında.
Düğüm atılmış saçlarıyla Sygambrialılar²
Ve de farklı şekilde toplanmış saçlarıyla Etiyopyalılar.
Binbir türlüdür dilleri bu soyların, ama yine de bir olur,
Sen vatanın gerçek babası olarak selamlandığında.³*

İşte bu dizelerde adı anılan milletlerin farklı kılıkları, saçları, alışkanlıkları sıralandığında Martialis'in bize anlatmaya çalıştığı Roma'nın uçsuz bucaksız topraklara kadar yayılmış olan hakimiyetidir aslında.⁴ Bu soylar Roma topraklarının genişliğinin temsili olarak Colosseum'da yer alırlar ve Roma çatısı

¹ William Fitzgerald, *Martial: The World of the Epigram*, s. 40, Chicago: The University of Chicago Press, 2007.

² Bir Alman kabilesi.

³ Martialis, *De Spectaculis*, III,3.-12.

⁴ Catharine Edwards, Greg Woolf (ed.), *Rome the Cosmopolis*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006 s.1.

altında birleşirler. Kullandıkları farklı dillerin bile önemi kalmaz Roma'ya gelince, çünkü onlar efendilerin yaşadığı imparatorlukta dırlar ve tüm dünyayı kuşatan bu vatanın babasını selamlamaktadırlar. Roma'nın çatısı öyle geniştir ki aslında dünyaya yaygındır. Ne kadar kara varsa, ne kadar deniz, ya da ne kadar nehir, ne kadar göl hepsinden Roma'ya ürün yağar, Yunanlıların ya da yabancı halkların ne kadar sanatı varsa hepsi Roma'ya akar, öyle ki bir insan bütün bunları görmek istediğinde ya bütün dünyayı dolaşacaktır ya da sadece Roma'ya gelecektir.⁵ Bu bağlamda Roma dünyayı bir arada ve aynı anda kucaklayan tavrıyla dünyanın çatısı, yani *caput mundi*'dir.⁶

İşte böylesi bir kuşatıcılıkla tüm dünyayı saran Roma'nın vatandaşı dünya vatandaşı olmakla övünür her zaman. Çünkü yeryüzünde yaşayan halkların sınırlı mekânları vardır, oysa Roma'nın sınırı yoktur:

*Diğer uluslar belirli topraklarla sınırlandırılırlar,
Ama Roma'nın sınırları Şehirle ve Dünyayla eşit.⁷*

Bu yaklaşımın sebebi ise Roma'nın her zaman diğer şehirlerden ayrılan bir özelliğinin bulunmasıdır. Uygar Roma şehri *urbanitas* (Şehirlilik) özelliğini taşımak zorundadır. *Şehirlilik*, *şehir yaşamı* anlamına gelen *urbanitas*'ın, kavramsal olarak incelendiğinde anlamı farklılaşır ve derinleşir: *Kibarlık*, *saflık*, *zarafet*, *nezaket* anlamlarının da yüklenmesiyle, *urbanitas* artık *uygarlık* anlamına sahip olur. Roma'yı diğer uluslardan ayıran en büyük özellikte budur. Uygar Roma, şehir kültürüyle yoğrulmuştur. Dünya üzerinde Roma olmayan bir yer bulunmaz ve Roma vatandaşı aynı zamanda dünya vatandaşıdır. Bu düşünce Cicero döneminde yaygın olarak görülür. Cumhuriyet döneminde ve imparatorluk döneminin başlarında şehir karakteristik olarak elit kısmın yaşadığı yer olarak devlet politikasının, sosyal ve kültürel yaşamın merkezi konumundadır. Bu sebepledir ki antikçağ aristokratları dünya ticareti ve zanaatıyla içiçe yaşamışlardır. Antikçağ şehir anlayışını ortaçağ şehir anlayışıyla karşılaştıran çalışmalarda açıkça görülür ki, antikçağ şehir anlayışı tamamen toplumu kapsarken, ortaçağda bu anlayış şehirler ve kasabalar olarak ayrılır. Romalı şehir anlayışı da bu kapsayıcı tavrın tam karşılığıdır.⁸ Şunu da

⁵ Çiğdem Dürüşken, "Roma'nın Dilinden Anlamak", *Hece Dergisi*, Temmuz 2009 (Şehirlerin Dili Özel sayısı), s.274.

⁶ Catharine Edwards, Greg Woolf, s.5.

⁷ Ovidius, *Fasti*, II.683-684.

⁸ John Rich, Andrew Wallace-Hadrill (Ed.), *City and Country in The Ancient World*, Routledge, Taylor & Francis e-Library, 2005. s. 247-249.

göz ardı etmemek gerekir ki Romalı şehir anlayışı Cicero'nun pek çok eserinde ve Varro'nun *Rerum Rusticarum* eserinde de açıkça görüldüğü gibi çifçilikten uzak, yalnızca insani bilimlerle, sanatla, siyasetle uğraşan kişilerin yaşadığı bir alan olarak belirlidir.⁹ Şehir ile kırsal arasında ahlaki farklılıklar vardır, bu bağlamda *urbana* (şehir yaşamı) ile *rustica* (kırsal yaşam) birbirinden ayrı düşünülmelidir. Şehirli kişi sıklıkla muazzam konuşmalar yapan ve sorunlara çözüm getiren, mecliste, yemeklerde, benzer halk toplantılarında, daha doğrusu tüm şartlar altında en uygun ve seçkin şekilde konuşan kişidir.¹⁰ Cicero'nun insanı barbarlıktan çıkarıp uygarlığa ulaştıran sanat olarak nitelendirdiği *rhetorica* (güzel konuşma sanatı) eğitimi üzerinde çalışması ve *humanitas* eğitim anlayışının ortaya çıkarması da bu sebeptendir.¹¹

Tekrar dönüp dizelerine baktığımızda Martialis'in de dört bir yandan dünyanın merkezine gelen yabancıları tasvir ederken Roma'nın uçsuz bucaksızlığının yanında, uygarlaşmış olduğunu da vurgulamak istediğini açıkça görürüz. Özellikle stoacı düşünürlerin kullandığı Roma'nın *cosmotrophos* oluşunu simgeleyen *cosmopolites* terimi yerel özellikleri aşarak Roma'da yaşayan kişilerin dünya vatandaşı olduklarını vurgular niteliktedir.¹² Martialis'in epigramlarında yine bu düşüncelerini destekleyen anlatımlara sıkça rastlarız. İspanya'da doğmuş ve ilk eğitimini orada almış olan edebiyatçı Roma'dan *domina*, efendi olarak bahseder. Ona göre Roma şehirlerin efendisi, kültürel yaşamın merkezidir.¹³

Bundan dolayıdır ki Roma vatandaşı olan biri dünyanın neresine giderse gitsin, en güzel meyvelerden de yese, en güzel sulardan da içse, en eşsiz manzaralarla da karşılaşsa her zaman Roma'nın özlemi içindedir. Çünkü Roma'da olmak dünyanın başkentinde olmak, en uygar ve onurlu şekilde yaşamak demektir ve bu yüzden ona sonsuz bir sevgiyle bağlı olan vatandaşları için vatanlarından

⁹ Varro, *Rerum Rusticarum*, 2.

¹⁰ Quintilian, *Institutio Oratoriae*, 6.3.105.

¹¹ Bu konu Cicero'nun *De Oratore* eserinde detaylı olarak işlenmiştir. Rhetorica eğitiminin yalnızca güzel konuşma eğitimi olmadığını vurgulayan Cicero, iyi bir hatip olmak için tüm özgür sanatlar üzerine (edebiyat, tarih, hukuk, siyasal bilim, felsefe (mantık, ahlak, psikoloji) eğitim alıp, bunu (*philanthropia*) insan sevgisiyle bütünlemenin yani *humanitas* eğitimi tamamı almanın ancak kişiyi uygarlaştırabileceği düşüncesindedir. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bk. Çiğdem Dürüşken, *Roma'da Rhetorica Eğitimi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları 2001. s. 39-69.

¹² Catharine Edwards, *Rome the Cosmopolis*, s. 3-4.

¹³ Martialis, I.3.3 (*dominae Romae*); III.1.5 (*domina in urbe*); X.103.9; XII.21.9 (*dominae urbis*). Detaylı bilgi için bk. Ralph M. Rosen, Ineke Sluiter (Ed.), *City, Countryside, and The Spatial Organization of Value in Classical Antiquity*, Koninklijke Brill NV, Leiden, 2006. s. 339-341.

uzaklaştırılmak en büyük cezalardan biridir. Çünkü sürgün edilen kişi *pietas* duygusuyla dolu yüreğini susturmak zorundadır artık. Aksi takdirde sahip olduğu bu karşı konulmaz görev bilinci, vatanına hizmet etmediğinde içten içe onu kemirip bitirecektir. Tıpkı Ovidius'un Karadeniz'deki Tomis kentine sürüldüğünde yazdığı *Tristia (Hüzünler)* ve *Epistulae ex Ponto (Karadeniz'den Mektuplar)* eserlerinde bize yansıttığı gibi. Gümüş çağının önemli şairlerinden Ovidius, Augustus tarafından çok sevdiği vatanından sürülmüş ve bunun sebebinin hiçbir zaman açıklamamıştır. Ovidius'un Karadeniz'den yazdığı mektuplar diğerleri gibi herhangi bir alıcıya giden mektuplar değildir. Çünkü ne bir alıcısı vardır, ne de gönderilecek yeri:

*Konu aynı, başlık değişik, ve bu mektup
alıcısını adını gizlemeden açığa vurur.¹⁴*

Ovidius'un Roma'ya dönme isteğini açıkça vurguladığı mektubunun başında kullandığı bu ifade, yazdıklarının artık hep aynı konuda olduğunu ve elbette ki alıcısının İmparator Augustus olduğunu, ancak bunun açıkça belirtilmediğini ifade etmek için kullanılıyor. Yazar *Tristia* eserinin ikinci kitabında Augustus'a sürgünüyle ilgili uzun bir müdaafa yazısı kaleme alır. Bir sürgün olarak kendini Actaeon karakteriyle özdeşleştirir. Alegorinin örgüsü karşı konulmaz derecede etkileyici olan ama oldukça zararlı karakteriyle Actaeon'u ikileme düşüren Diana'yı örtülü olarak imparatorla özdeşleştirir ve onu Actaeon'u cezalandıran kişi olarak gösterir. Diana tüm isteklerin öznesi durumundadır, tıpkı tüm ipleri elinde tutan Augustus gibi. Ovidius imparatorun, kendisiyle arzuladığı şey arasındaki duvarı kaldırmasını ister; şairin arzuladığı tek şeyse tekrar Roma'ya dönmek ve vatandaşlık haklarına kavuşmaktır.¹⁵ Onun için Tomis'te yaşamak en büyük cezadır ama yine de orada yaşayanlarla iletişime geçmiş olduğunu, bir süre sonra halkla yakınlaştığını bizimle *Epistuale Ex Ponto*'da paylaşır.

"Ben bir suç işlemedim, hatalı değilim ben Tomis halkı, sizleri seviyorum ama yine de ülkenizden tiksiniyorum."¹⁶

Kaderine isyan etmediğini söyleyen yazar Tomis'in yerlilerine iyi davrandığını da anlatır. Kaderini kabullenerek sahip olduğu dinginlikle, herkese karşı iyi olduğunu söyler.

¹⁴ Ovidius, *Epistulae Ex Ponto*, I.1.17.-18.

¹⁵ Micaela Janan, *Reflection in a Serpent's Eye: Thebes in Ovidius' Metamorphoses*, Oxford University Press., 2009. s. 85.

¹⁶ Ovidius, *Ex Ponto*, IV.14.23-25.

*"Böylesi uzak, barbarların acımasız kollarının, yasalardan daha kuvvetli olduğu bir yere katlanıyorum, bunca yıl sonra bile, benden şikayet etmeleri mümkün değil."*¹⁷

Ancak her ne kadar Ovidius böyle söylese de *Epistulae Ex Ponto* ve *Tristia* eserleri arasında söylem farklılıkları olduğu açıktır. Çünkü *Tristia*, Roma'dan ilk uzaklaştığı sırada yazdığı bir eserdir ve bu yüzden hem Tomis'e hem de orada yaşayan, uygarlıktan nasibini almamış, halka olan nefretiyle doldur dizeleri.

*"Buraya Tomis deniyor, çünkü derler ki, burada kızlar erkek kardeşlerinin bedenlerini parçalara ayırırlarmış."*¹⁸

*"Tomis kasabası nasıl bir yerdir ve içinde yaşayanlar nasıl alışkanlıkları olan insanlardır bilmek ister misin? Bu sahil boyunca hem Yunan hem Getae karışımı bir ırk yaşar, ama Getae etkisi daha çok görülür. Sarmatia ve Getae aşiretleri atları üzerinde gidip geliyorlar yol boyunca. İçlerinden biri bile eksik etmez sırtından uçları yılan zehriyle sarıya boyanmış oklarla, okçuklarla dolu sadağını. Kulak tırmalayıcı sesler, korkutucu suratlar, Mars'ın hakiki görüntüleri, ne saçları ne sakallarına insan eli değmiş. Sağ elleri hançer kullanmak için yavaş değil ve her barbar gibi bıçak yarası var böğürlerinde. Heyhat şimdi böyle adamlar arasında, bunları görerek, bunları duyarak yaşıyor, oyuncuğu olan aşıkları unutan şair, senin şairin, arkadaşım. Burada yaşmasa, ama aralarında ölse, o zaman gölgesi bu nefret edilesi yeri terkeder belki."*¹⁹

*"Eğer orada hala sürgün edilen Naso'yu hatırlayan varsa, Eğer adım bensiz hala o şehirde hayatta kalmışsa, söyleyin onlara denizlere asla dokunmayan yıldızların altında ben barbarların dünyasının ortasındayım."*²⁰

*"Ey ilk defa Iason'un küreğini vurduğu deniz, Ey korkunç düşmanlardan ve kardan bir an bile kurtulamayan diyar, öyle bir zaman gelecek mi? Ben, Naso, seni terk edebilecek, daha az korkunç bir yerde devam edebilecek miyim sürgünüme? Yoksa sonsuza kadar bu barbar ülkede mi kalmalıyım, kaderim Tomis topraklarında ki mezarımda yatmak mı yoksa?"*²¹

*"Ölmek için dua ediyorum sıklıkla, ama öte yandan ölümden de af diliyorum korktuğum için, Sarmatia toprakları kemiklerimin üzerini örtecek diye."*²²

Yine de Augustus'un affediciliğini düşündüğünde hala o topraklardan kurtulma imkanı olduğunu ummaktadır Ovidius. Mektuplarında Augustus'a söyledikleriyle adeta kendisini Roma'ya, dünyanın merkezine çağırması için yalvarır.

¹⁷ Ovidius, *Ex Ponto* IV. 9.93.-96.

¹⁸ Ovidius, *Tristia* III, 9. 33-34. Burada Ovidius, *Tomis* ismini Yunanca kesmek anlamına gelen *temno* fiiliyle özdeşleştirerek yaşamak zorunda bırakıldığı barbar kasabayı tasvir etmeye çalışıyor.

¹⁹ Ovidius, *Tristia*, V. 7. 9-24.

²⁰ Ovidius, *Tristia*, III. 10. 1.-4.

²¹ Ovidius, *Ex Ponto*, III. 1. 1.-6.

²² Ovidius, *Ex Ponto*, I. 2. 56.-58.

Özellikle Augustus'un ülkenin düzenini yeniden kurduğu, dokusunu yenilediği süreçten sonra değerlerine sıkı sıkıya bağlı, görev bilinciyle donatılmış olan Roma tüm edebiyatçılar tarafından dünyayla eş tutulan gücüyle nitelendirilmiştir.²³ Yunanlı düşünür Aelius Aristides'in, söylevleri arasında yer alan Roma'ya övgü kasidesi *Romes Enkomion*'da da bu düşüncüyü açıklar nitelikteki sözleri şöyledir:

*"Eğer birisi tüm imparatorluğa bakarsa, dünyanın yasalarının küçük bir yansımasını görür, şehirden etkilenmiş olabilir, ama o kişi şehre ve şehrin sınırlarına dikkatle baktığında, artık böylesi görkemli bir yerden yönetilen dünyayı o kadar da etkileyici bulmayacaktır."*²⁴

Roma'dan diğer şehirlere bakışımızı pekiştirmek için bir örnek de Seneca'nın sürgünden annesine yazdığı teselli eserinde karşımıza çıkar. Eserinde Roma'da yaşayan yabancıların aslında oraya ait olmadığını açıkça vurgulayan Seneca, annesinin "*Vatansız olmak dayanılacak şey değil*"²⁵ sözüne karşılık olarak, Roma'da yaşayan kalabalığın büyük bir kısmının vatanlarını arkalarında bırakıp dünyanın dört bir yanından geldiklerini söyler. Ona göre, kimisinin hırstan gözleri başka bir şey görmez olmuş, kimisi devlet işlerinden uzak kalmak istememiştir. Kimisi lüks yaşamın rahatlığını ve zenginliğini yalnızca Roma'da bulabileceklerini düşünmüş, kimisini de güçlerini göstermeye elverişli bir iş bulmak cezp etmiştir. Kimi satılık güzelliğini getirmiştir yanında, kimi de satılık hitabet yeteneğini. Seneca'ya göre her çeşit insan, erdemleriyle ve kusurlarıyla, büyük fırsatlar sunan Roma'ya toplanmıştır. Çünkü isteklerini ancak Roma'da gerçekleştirebileceklerini bilirler.²⁶ Annesine tüm bu insanlarla konuşmasını söyler:

*"Çağırıldıkları isimden "nereli olduklarına" kadar her şeyi sor öğren onlardan. Büyük çoğunluğunun evlerini arkalarında bırakıp en büyük ve en güzel şehre geldiklerini ama yine de bu şehrin onlara ait olmadığını göreceksin."*²⁷

Ardından Roma'yı terk etmesini ve imparatorluğun diğer şehirlerini gezmesini söyler. Seneca'nın amacı annesine Roma'da olmanın, aslında Romalı olmak anlamına gelmediğini anlatmaktır. Ona göre, sürgün olan biri hiçbir yerde mutlu olamaz. Ama sürgün nedir bunu iyice düşünmek gerekir. Tüm bu düşünceleri

²³ Catharine Edwards, *Rome the Cosmopolis*, s. 4.

²⁴ Aelius Aristides, *XIV. ΡΟΜΗΣ ΕΓΚΟΜΙΟΝ*, 200.

²⁵ Seneca, *Consolatio Ad Helviam Matrem*, VI. 2. 1.

²⁶ Ae. 1.

²⁷ Ae. 3.-4.

ardı arkasına eşsiz bir retorikle sıralayan Seneca, bu sırada sürgün edildiği Korsika ve buranın yerli halkı hakkında düşüncelerini de ortaya koymuş olur.

“Ardından bu, herkese ait olabileceği söylenen şehri terk et, bütün şehirleri gez; hepsi büyük ölçüde yabancı nüfusa sahiptir. Daha çok konumlarının hoşluğunun ve bölgelerinin elverişliliğinin cezp ettiği bu yerleri geç; çölleşen yerleri ve taşlık adaları, Sciathum’u ve Seriphum’u, Gyarum’u ve Cossuran’ı²⁸ baştan aşağı dolaş; içinde herhangi birinin isteyerek kaldığı bir sürgün yeri bulamayacaksın. Herhangi birinde bu taş külesi²⁹ kadar çorak ve o kadar sarp bir yer bulunabilir mi? kaynaklarına bakıldığında başka neresi daha fakir olabilir? İnsanlarına bakıldığında başka nerede daha yabani insanlar bulunabilir? Bulunduğu yerden daha ürkütücü bir yer var mıdır? Daha değişken hava koşullarına sahip başka bir yer var mıdır?”³⁰

Seneca’nın ‘bu taş parçası’ diye nitelendirdiği sürgün yeri Korsika, kendisinin de açıkça belirttiği gibi tüm koşullar göz önünde bulundurulduğunda yaşanamayacak kadar korkunç bir yerdir. Yine de Seneca’ya göre stoacı tavırla dünyevi şeylerden uzak duran ve onlara değer vermeyen biri, her koşulda hayatta kalabilir. Erdemli bir kişi zenginliklerin peşinde koşmak yerine yalnızca beden sınırlı isteklerini yerine getirmeli, açsa doyabileceği kadar yemeli, kendisini soğuktan koruyacak kadar kıyafete sahip olmalıdır. Açgözlülük ve aşırılığın hüküm sürdüğü bir yaşamın kıymetsizliğinden bahseden Seneca bu yüzden Roma’nın görkeminden uzak kaldığında sıkıntı çekmeyeceğini anlatırken, bize yaşamak zorunda bırakıldığı yerin halkının sürdüğü yaşam hakkında hissettiklerini aktarır.

“Gösterişli bir aş evi kurmak için Phasis nehrinin ötesini ele geçirmek isterler, ve bizim henüz hakettiği cezayı vermediğimiz Parthialuların yanında kışları avlamaktan çekinmezler. O tiksiniç damak tadları için, her yandan bilinen bilinmeyen, zevkle mahvettikleri midelerinin zar zor kabul ettiği, uçsuz bucaksız okyanusun taşıdığı her şeyi toplarlar; yemekten hasta olur, hasta olduklarından yerler ve tüm dünyadan toparladıkları yiyecekleri pişirmeye bile tenezzül etmezler. Böylesi şeyleri küçümseyen birine hangi yoksulluk zarar verebilir?”³¹

Roma’nın yabancılarla dolup taşması ve yabancı şehirlerde yaşayanların Romalılardan farklı yönleriyle ilgili bize bilgi verecek olan bir diğer edebiyatçı ise satir yazarı Iuvenalis’tir. Hitabet sanatıyla Roma mahkemelerinde istediği

²⁸ Malta’ya yakın küçük bir ada; bahsi geçen diğer adalar Ege Denizinde görülemeyecek kadar az yer kaplar.

²⁹ Seneca, taş parçası diyerek sürgün edildiği Corsica adasını kasteder. Adanın kötü koşullarını anlatırken kullandığı dil retorik üslupla süslüdür. Burada *legeos* (mecazlar) ve *dianoia* (metafor; kinaye) kullanmıştır. Detaylı bilgi için bk. Çiğdem Dürüşken, *Roma’da Rhetorica Eğitimi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları 2001

³⁰ Seneca, *Ad Helviam*, VI. 4.

³¹ Seneca, *Ad Helviam*, X. 3.

yere gelemediğini vurgulayan ve bu yerlere değersiz yabacılardan getirildiğini söyleyen Iuvenalis, dönemin imparatoru Domitianus'u ve rejimini oldukça sert bir dille eleştirdiği için Mısır'a sürgün edilmiş, ancak daha sonra Roma'ya geri çağırılıp edebi yaşamına burada devam etmiştir. Yozlaşan Roma yaşamına seyirci kalamayan Iuvenalis, insanların yitirdikleri erdemlerini yeniden kazanmaları için stoacı tavrıyla bir savaşçı gibi kalemini bu yozlaşmaya karşı tüm gücüyle kullanmıştır. Bu yozlaşmada büyük payı olduğunu düşündüğü Yunan'dan ve Doğu'dan Roma'ya gelen yabancılara karşı sert tutumu satirlerinde en çok dikkat çeken öğelerdendir. Bu tavrın en açık olarak dile getirildiği üçüncü satirinde şöyle der Iuvenalis:

*"Şimdi hızla, bizim zenginlerimize çok değerli gelen bir soydan,
Benim de özellikle sakınıp kaçındığım kişilerden söz açacağım,
Bundan da hiç utanç duymayacağım. Bir Yunan Roma'sına
dayanamam, ey Romalılar; yine de payınıza
Ne büyük bir parça düştü, değil mi, safkan Achalardan?
Nicedir Suriye'deki Orontos, Tiberis'e dökülmekte;"*
*Hem diliyle, hem adetleriyle, hem de flütüyle birlikte
eğri harp tellerini, ulusal teplerini de yanlarında getirdiler, ...
Senin o köylün, ey Romalı, şimdi Yunanvari ayakkabılar giyiyor,"³²*

Bu satirin genelinde karşımıza çıkan Roma'yı yüceltme düşüncesi dikkat çekicidir. Romalıların erdemlerinden uzaklaşp yozlaşmalarına sebep olduklarını düşündüğü Yunanlara böylesi sert bir dille yapmış olduğu eleştiri, diğer yabancılar ve şehirleri hakkındaki düşüncelerinden çok da uzak değildir. Sürgün edilmiş olduğu Mısır hakkında da buna benzer bir söylem benimsemiştir. Mısır, buranın yerli halkı, onların adetleri ve yaşayışları üzerine yazdığı 15. Yergi'de düşüncelerini açıkça dile getirir. Yerginin başında birbirine düşman olan iki halkın kan davalarını ve sonucunda yaşanan vahşeti anlatır. Bu iki halk birbirlerinin tanrılarında nefret ederler, aralarındaki bu anlaşmazlık gün geçtikçe büyür ve sonunda bir vahşilik örneğiyle son bulur. "*Dinle, çağımızda nasıl bir vahşilik örneğinin yaşandığını*"³³ diyerek anlatmaya başlayan Iuvenalis, halklardan birinin düzenlediği şölen sırasında tütsüler yakılıp, şaraplar içildiğini anlatırken Mısır'ın kaba bir halk olmasına rağmen

³² Iuvenalis, *Saturae*, III. 58.-68.

³³ Iuvenalis, *Saturae*, XV. 31.-32. Çev. Çiğdem Dürüşken, Alover, *Yergiler*, Türkiye İş Bankası Yay. Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi XVII., İstanbul, 2006. (Iuvenalis'in eserlerinden yapılan tüm alıntılarda kullanılan çeviriler için kullanılmıştır.)

vahşi ayak takımının böylesi müsrifliklerde nam salmış kentlerden aşağı kalmadığını da belirtir.³⁴ Iuvenalis'in anlattığına göre şaraptan sarhoş olmuş ve eğlenmeden gevşemiş olan halkın bu durumu fırsat bilen kan davalıları şölen yapanlara saldırlar: Bu saldırıda kırılmayan kemik, ezilmeyen et kalmamıştı, kimileri yarım kalmış suratlarıyla, kimisi kopmuş etinden görünen kemikleriyle hala dövüşmeye devam ediyordu. Iuvenalis bunları anlatırken, “*bunlar Homeros'un anlattığı Ajax ya da Turnus'un attığı taşlara benzemez onlar bu çağda doğan çocukların attığı taşlar,*”³⁵ diyerek Homeros'a gönderme yapar. Ona göre insan soyu Homeros'un çağında bile çöküşteyken, kendisinin yaşadığı çağda artık yalnızca kötü ve değersiz insanlar doğuyordu, yeryüzünde. Iuvenalis'in Mısır'da yaşayan vahşileri örnek göstererek vardığı bu genel sonuç, aslında tüm dünya vatandaşları için geçerlidir. Bir çöküş devresine girildiğini düşünen Iuvenalis, öyküyü anlatmaya devam eder: Ölmeyen bir tek kişi kalmayınca kadar süren dövüş sonunda kazanan taraftakiler ölüleri yemeğe başlarlar. Cesetlerin tüm parçalarından yararlanabilmek ve herkesin yiyebilmesi için ölüleri parça parça ayırırlar. Bunun sebebi ise yaşadıkları kıtlıktır. Onlara bu vahşiliği yaptıran tanrıların lanetidir Iuvenalis'e göre, “*Bu adamları nasıl bir bela bu duruma soktu?*”³⁶ diye sorar. Ardından bu insanların ancak Zeno'nun öğretilerinin hizaya sokacağını söyler.

*“Ama bir Cantaber'den Stoacı çıkabilir miydi,
Özellikle, yaşlı Metellus'un zamanında?
Bugünse tüm dünyanın Yunanlı ve Romalı bir Atinası var,
Belagat sahibi Gallia, Britannialı avukatları yetiştirdi,
Ucra Tyle adası artık bir söylevci kiralamaktan söz ediyor.
Ama soylu insanlardı sözünü ettiğim halk, ...
Oysa Mısır daha vahşidir Maeotis tapınağından;”*³⁷

Halkın bunları yapmasının sebebinin tanrılar olduğunu söyleyen Iuvenalis, aslında o tanrının da inandırıcı olmadığını ima eder ve bu insanların sürekli korkuyla yaşadıklarını, kendilerini bu hale yine kendilerinin düşürdüklerini anlatır. Peki bu vahşetin cezası ne olabilir ki?

“Hiçbir ceza veremezsin bu cinayete, hiçbir cezayı yakaştıramazsın

³⁴ Ae. 45.-46.

³⁵ Ae. 65.

³⁶ Ae. 119.-120.

³⁷ Ae. 108.-115.

*Zihinlerinde öfkeyle açlığın eşit ve benzer olduğu bu halka.
Doğanın gözyaşı verdiğinde,
Ve yumuşacık kalpler bahsettiğine inanılır insan soyuna;
Merhamet bizim en iyi duygumuzdur. ...
Bu duygudaşlıktır bizi dilsizler sürüsünden ayıran,
saygın bir ruhumuz olmasının sebebi de budur, ...”³⁸*

Iuvenalis'e göre yalnızca merhamet insanı diğer canlılardan ayırır, bu duygu göğün kalesinden insanlar tarafından çekip alınmıştır ve toprakta sürünen hayvandan insanı ayıran en önemli duygudur. Örnekler ve betimlemelerle merhamet duygusunu yücelten Iuvenalis, bir aslanın bile güçsüz olanı öldürmediği bir dünyada, “öfkeleri başka bir insanı öldürmekle dinmeyecek olan”, “insanın yüreğini kol ve bacalarının ve yüzünün bir tür yiyecek olduğunu düşünen”³⁹ bir halktan bahsetmenin korkunç olduğunu söyler ve son olarak uygar bir kent olan Romanın büyüklüğü karşısında tıpkı Martialis, Seneca ve Ovidius gibi dünyanın geri kalan kentlerinin silik ve yoz bir gölgeden ibaret olduğunu vurgularcasına şöyle sormaktan kendini alamaz:

*“Öyleyse, neler söylediydi ya da nerelere giderdi,
Her yarattığı insanmış gibi görüp yemeyen ve
Midesine her baklagili bahsetmeyen Pythagoras,
Bu canavarlıkları görseydi bugün?”⁴⁰*

³⁸ Ae. 129.-135.

³⁹ Ae. 169.-171.

⁴⁰ Ae. 173.-175.

